

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Мартинової Світлани Петрівни

**«ФЕНОМЕН МАРГІНЕЗУ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЙ
СУЧАСНИХ ФОРМ У КУЛЬТУРОТВОРЧОМУ БУТТІ»,**

**подану на здобуття наукового ступеня кандидата культурології
за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури**

На сьогодні однією з найактуальніших в Україні є проблема осмислення поняття національної культури як цілісної системи, що складається з численної кількості самобутніх культур. Вивчення і збереження специфіки культурних осередків є необхідною умовою функціонування загальноукраїнської культури.

Усвідомлення окремими особистостями чи суспільними групами своєї причетності до певного національного культурного типу супроводжується розумінням ними і своєї особливої ролі в консолідації нації, формуванні її національних інтересів. Тому культура у цьому контексті виступає системною складовою самобутнього образу нації.

Актуальність теми дослідження Світлани Петрівни Мартинової носить культурологічний характер. В сучасній культурології залишається багато малодосліджених імен, явищ і процесів, які варті уваги, а саме – феномену маргінезу як чинника трансформацій сучасних форм у культуротворчому бутті. Авторкою досліджено численні матеріали щодо особливостей маргінальності як соціокультурного та екзистенціального феномену і його ролі в соціокультурному просторі культуротворчого буття.

Відповідно до об'єкту, предмету, мети і завдань роботи, вибудовану логіку і структуру праці. Дисертація складається зі вступу, основної частини, висновків, списку використаних джерел.

Дисертантці вдалось оформити актуальну, цікаву, багатогранну наукову працю.

У Першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження маргінальної особистості» дисертантка присвятила висхідним питанням дослідження феномену маргінезу, стану філософських розвідок проблеми маргінезу, його усвідомлення в релігійних концепціях, особливостям різних підходів до визначення сутності маргінальної особистості.

Варто відмітити, що пані Світлана, опрацювавши цілий ряд праць, здійснила глибокий аналіз психологічних, філософських, культурологічних, соціологічних та релігієзнавчих джерел, що дозволило окреслити ступінь наукової розробки проблеми.

Аспіранткою проаналізовано методологічну основу маргінальності особистості і соціуму як окремої галузі філософсько-культурологічного знання, – праці представників чиказької соціологічної школи Р. Парка і Е. Стоунквіста, в яких здійснено перші спроби осмислити феномен маргінезу.

Світлана Петрівна стверджує, що філософський погляд на феномен маргінальності і його суб'єкт у його цілісному виявленні через взаємодію внутрішніх і зовнішніх факторів, суспільних та індивідуальних посилянь у формуванні свідомості маргінальної людини відсутній або підмінюється окремими інсинуаціями. І зазначає, що маргінальність як явище являє собою процес, обумовлюючи історичний та особистий час, який повсякчас змінюється, перетворюючи себе в нове засобом інших можливостей. Причому, ці можливості носять плюралістичний характер у своїй направленості, унаслідок невизначеності маргінальності у світі свідомості – її стабілізуючої природи.

Дисертантці вдалося, з позиції когнітивного аналізу уточнити соціально-філософський зміст маргінезу як об'єктивного соціального процесу, котрий супроводжує розвиток суспільства і характеризується дихотомією «*висхідний-низхідний*»: виступає як інноваційний чинник суспільного розвитку

Пані Світлана дала визначення таким поняттям, як «маргінальний перехід» та «маргінальний стрибок» з метою більш повного розкриття

соціально-філософського аспекту маргінальних трансформацій в сучасних умовах, що характеризуються значним прискоренням соціально-економічних процесів.

Другий розділ «Маргінальність як соціальний феномен в протестантській версії екзистенціалізму» є аналізом взаємозв'язку особливостей загальних соціально-економічних трансформаційних перетворень у суспільстві із специфікою процесів маргінезу на макрорівні суспільного розвитку в умовах глобалізації.

Світлана Петрівна аналізує природу маргінезу, що відображає взаємозв'язок соціальних суперечностей, які виникають у всіх сферах суспільного буття і впливають на трансформацію в суспільстві норм та аксіологічних орієнтирів, із втратою окремими соціальними об'єктами можливості повною мірою реалізувати свої суспільні функції.

Дисертантці вдалось відобразити процеси дистанціювання специфічних соціальних об'єктів від домінуючих у суспільстві норм й аксіологічних орієнтирів, та локалізувати соціальні об'єкти у суспільстві із обмеженням їх у реалізації своїх соціальних функцій.

У контексті даного дослідження аспірантка розглядає сучасний етап розвитку суспільства, яке супроводжується якісною і масштабною трансформацією суспільних зв'язків, групових домінант, соціокультурних стереотипів, що детермінують особливість маргінальних перетворень в умовах глобалізації. Здобувачка довела, що масштаби маргінезу стрімко змінюють співвідношення маргінального до домінуючого – сьогодні це все менше нагадує співвідношення одиничного до загального, як було ще кілька століть тому; сьогодні необхідно моделювати соціальні процеси із врахуванням співвідношення приблизно однакових за кількісними ознаками маргінальних і домінуючих спільнот.

Дослідивши особливості інституційних чинників маргінезу в сучасних умовах, що фіксуються на мезо- та макрорівні суспільного розвитку. Дослідниця довела, що подібний інституційний суб'єктивізм зумовлює виникнення подвійних стандартів у суспільстві, унаслідок чого замість інтеграції спільнот зростає їх диференціація.

Переконливо довела, що в онтологічній версії трактування світу і буття маргінальність має моральну цінність і смерть відграє певну позитивну роль. Людина перед обличчям страху прокляття, самотності, смерті стикається так чи інакше з тривожними станами, тобто з маргінезом. Але цей страх виконує конструктивну роль і спонукає до маргіналізації, супроводжує символічну смерть і відродження.

У третьому розділі «Маргінальність як основа і фактор групової та особистої самоідентифікації: феномен чи соціальна необхідність в онтології людини» авторка подає різноаспектні матеріали щодо інтегрованих процесів у суспільстві, що змінюють зв'язки між соціальними об'єктами, які внаслідок глобальної трансформації опинились на маргінезі.

Достойна позитивної оцінки спроба пані Світлани дослідити використання наявних і потенційних переваг маргінальних спільнот у процесах регіональної інтеграції, яке здатне забезпечити її транзит в інтегрований соціокультурний простір.

Дисертанткою обґрунтована основа для діалогу який за її словами, доцільно розпочинати у площині формування унітарного національного образу світу як інтегральної характеристики специфіки національної свідомості і культури, що фіксує їхні інваріантні, програмові особливості, які забезпечують історичну спадкоємність національного буття.

Заслуговує на увагу проведена пані Світланою верифікація компонентів управління транзитом маргінальною спільнотою на якісно вищий рівень соціальної структури

Світлана Петрівна цілковито обґрунтувала твердження що основними детермінантами «маргінального стрибка» України в інтегрований соціокультурний простір є: а) примат фундаментальної науки над прикладними; б) готовність суспільства позитивно сприйняти економічну парадигму інноваційного розвитку; в) перспективи розбудови взаємодії з розвиненими спільнотами у сферах боротьби з продовольчою та екологічною глобальними кризами; г) наявність необхідного ресурсу людського капіталу.

Крім цього, дослідниця чітко визначила інноваційну модель розвитку суспільства, що потребує перегляду існуючих варіантів фінансування національної науки в сучасних умовах із залученням приватного капіталу у фінансування інноваційних розробок. За цих обставин українське суспільство має шукати свій унікальний шлях інтеграції вітчизняної науки з міжнародним бізнесом у полі діяльності наднаціональних інституцій.

Висновки дисертації цілком відповідають поставленим завданням і повномірно відображені у положеннях автореферату. Не викликає сумнівів особистий внесок дисертантки у розробку заявленої теми.

Позитивно оцінюючи роботу Мартинової Світлани Петрівни вважаємо за доцільне уточнити кілька моментів і висловити пропозиції:

- у п. 1.1. *Когнітивний аналіз генези: поняття маргінезу в сучасній культурі*, залишився поза увагою доробок засновника Чиказької школи Р. Парка, фундатора теорії маргінальності (1928р.), автора поняття «маргінальність», який згадується лише побіжно (с. 38-39);
- характеризуючи у розділі 2 феномен маргінальності у протестантській версії екзистенціалізму, авторка оминає варіанти «екзистенціальних» інтерпретацій соціально-релігійної проблематики Р. Бультманом, Р. Нібуром, апелювання до яких значно б збагатило дослідження;
- у тексті дисертації використовуються ідеї К. Барта, але у списку використаних джерел його праці відсутні;

- бажано проблему маргіальності розглядати у взаємозв'язку з проблемою девіантності, хоча б зазначити наявність такого зв'язку;
- чому маргіальність є світоглядною опорою індивіда?
- в чому сенс трансцендентного страху для маргіальної особистості?
- не зовсім зрозуміло питання аксіології в маргіальній культурі;
- загалом схвально оцінюючи науковий доробок С. П. Мартинової, вважаємо недоліком і те, що дисертантка не розділила поняття функціонального страху та особливості протікання соціокультурних і соціально-історичних процесів; не визначила характер та роль такої кореляції.

Однак, висловлені зауваження носять характер побажань і не применшують актуальності, новизни та наукової цінності роботи. Дисертація звершується висновками, які логічно випливають із наведеного матеріалу та авторської аргументації. Робота Світлани Петрівни Мартинової достатньо апробована як у формі публікацій у фахових виданнях, так і у виступах на наукових конференціях різних рівнів.

Отже, предмет і методологія дослідження є узгодженими. Завдання, пункти новизни та загальні висновки корелюють між собою, а тому можна стверджувати, що авторка виконала свою дослідницьку програму. Джерельна база дисертації є достатньою, список опрацьованої літератури нараховує 238 позицій, наявні праці іноземними мовами, враховані дослідження останніх років. Слід відмітити логічність композиції тексту та гарний стиль викладу.

Науково-теоретична цінність дисертації визначається введенням конкретного фактичного матеріалу. При чому цей матеріал є складним за характером, оскільки поєднує художні та філософсько-культурологічні аспекти.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що її матеріали сприяють збагаченню вітчизняної мистецтвознавчої та культурологічної думки в такому недостатньо висвітленому напрямі, як маргінес, маргінальна творчість, маргінальна культура. Матеріали дисертації можуть бути використані в підготовці різнопрофільних теоретико-мистецтвознавчих досліджень. Отримані наукові результати можуть бути впроваджені в теоретичні та практичні частини навчально-філософських, культурознавчих дисциплін: «Теорія та історія культури», «Психологія свободи», «Соціальна філософія», «Політична філософія, «Культуротворчість письменників 20 ст».

Підсумовуючи аналіз дисертації **«Феномен маргінезу як чинник трансформацій сучасних форм у культуротворчому бутті»**, слід визнати, що це самостійне, завершене - в межах поставленої мети - дослідження, яке виконане на належному науково-теоретичному рівні з переконливо аргументованим практичним значенням. Автореферат відбиває основний зміст дисертації, яка відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12 та 13 «Порядку про присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, а її автор – Мартинова Світлана Петрівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата культурології за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури .

Офіційний опонент:

доцент кафедри економічної теорії,

фундаментальних та

соціально-гуманітарних дисциплін

Вінницького кооперативного інституту

Мазуркевич О.П.